

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הצינית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֶמְדַּת יָמִים HEMDAT YAMIM

ויצא תשס"ט

פרשת שבוע

גלעד, מצבה והסכמי שלום

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

סוריה של היום, המאוכלסת בערבים, שוכנת פחות או יותר בגבולות הממלכה הארמית שפעלה באזורנו. ממלכה זו השפיעה רבות גם על עם ישראל מאז יציאת מצרים ועד לנפילת דמשק ושומרון בידי האשורים שהגלו את הארמים לקיר (ארמניה של ימנו).

לאחר שיעקב ומחנהו עוזבים את לבן הארמי בחופזה ובסתר, רודף אחריהם לבן בראש גדוד ארמי. לאחר התערבות אלקית ואזהרה חמורה של הקב"ה את לבן מפגוע ביעקב, נחתם הסכם שלום בין המחנות שקובע את הגלעד כגבול ביניהם. הטקס שכלל העמדת אבן גבול, ברית וסעודה מתואר בפסוקי בראשית פרק ל"א:

"וַעֲתָה לָכֶּה נִכְרְתָה בְרִית אֲנִי וְהָיָה לְעֵד בֵּינִי וּבֵינְךָ: וַיִּקַּח יַעֲקֹב אֶבֶן וַיְרִימָהּ מִצֵּבָה: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְאָחִיו לְקַטֹּוּ אֲבָנִים וַיִּקְחוּ אֲבָנִים וַיַּעֲשׂוּ גֵל וַיֹּאכְלוּ שָׁם עַל הַגֵּל: וַיִּקְרָא לוֹ לָבֶן יָגֵר שֶׁהִדְוִתָּא וַיַּעֲקֹב קָרָא לוֹ גֵלְעָד: וַיֹּאמֶר לָבֶן הַגֵּל הַזֶּה עַד בֵּינִי וּבֵינְךָ הַיּוֹם עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ גֵלְעָד: (פס' מד-מוח) ... עַד הַגֵּל הַזֶּה וְעַדָּהּ הַמִּצֵּבָה אִם אֲנִי לֹא אֶעְבֹּר אֶלֶיךָ אֶת הַגֵּל הַזֶּה וְאִם אֶתָּה לֹא תֵעָבֵר אֵלַי אֶת הַגֵּל הַזֶּה וְאֶת הַמִּצֵּבָה הַזֹּאת לְרַעָה: (פסוק נב) ... וַיִּזְבַּח יַעֲקֹב זֶבַח בְּהָר וַיִּקְרָא לְאָחִיו לְאָכַל לֶחֶם וַיֹּאכְלוּ לֶחֶם וַיְגַלְּנוּ בְּהָר" (נד)

הסכם זה הופר פעמים רבות על ידי הארמים שפגעו באכזריות נוראה בתושבי הגלעד, על כך מוכיח אותם עמוס ומנבא את סופם:

"כֹּה אָמַר יְקֹנֵק עַל שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי דְמִשְׁקָ וְעַל אֲרֻבָּעָה לֹא אֲשִׁיבְנֶוּ עַל דְּוָשָׁם בְּחֲרָצוֹת הַבְּרָזַל אֶת הַגֵּלְעָד: ... וְשִׁבְרֵתִי בְרִיחַ דְּמִשְׁקָ וְהִכְרַתִּי יוֹשֵׁב מִבְּקַעַת אֲנֹן וְתוֹמֵךְ שִׁבְטֵי מִבֵּית עֵדֹן וְגַלְוֵי עַם אֲרָם קִיכָה אֲמַר יְקֹנֵק" (עמוס א' פס' ג,ה).

השבוע נעסוק בהיבט אחר של יחסי יהודה, ישראל וארם.

בעשאל מלך ישראל הטיל מצור על אסא מלך יהודה וירושלים. הפתרון הפוליטי של אסא היה נורא. הוא פנה אל מלך ארם בבקשה הבאה:

"וַיִּקַּח אֶסָא אֶת כָּל הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב הַנּוֹתָרִים בְּאוֹצְרוֹת בֵּית יְקֹנֵק וְאֶת אוֹצְרוֹת בֵּית מֶלֶךְ הַמֶּלֶךְ וַיִּתְּנֶם בְּיַד עֲבָדָיו וַיִּשְׁלַחם הַמֶּלֶךְ אֶסָא אֶל בֶּן הַדָּד ... מֶלֶךְ אֲרָם הַיֹּשֵׁב בְּדַמְשֶׁק לֵאמֹר: ... הִנֵּה שְׁלַחְתִּי לְךָ שְׁחָד כֶּסֶף וְזָהָב לְךָ הַפְּרָה אֶת בְּרִיתְךָ אֶת בְּעֵשָׂא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלֶה מַעְלֵי: וַיִּשְׁמַע בֶּן הַדָּד אֶל הַמֶּלֶךְ אֶסָא וַיִּשְׁלַח אֶת שְׂרָי הַחֲזִילִים אֲשֶׁר לוֹ עַל עַרְי יִשְׂרָאֵל וַיַּד אֶת עֵיוֹן (מטולה) וְאֶת דָּן וְאֶת אֶבֶל בֵּית מַעֲכָה (קרית שמונה) וְאֶת כָּל כְּנָרוֹת עַל כָּל אֲרָץ נִפְתָּלִי" (מלכים א ט"ו יח-כ).

הנביא מוכיח קשות את מלך יהודה:

"וּבַעַת הַהִיא בָּא חֲנַנִּי הַרְּאָה אֶל אֶסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּהִשְׁעֲנֶךָ עַל מֶלֶךְ אֲרָם וְלֹא נִשְׁעַנְתָּ עַל יְקֹנֵק אֱלֹהֶיךָ עַל כֵּן נִמְלַט חֵיל מֶלֶךְ אֲרָם מִיָּדְךָ" (דברי הימים ב ט"ז ז).

לכאורה, היה צריך הנביא לדבר על חיל מלך ישראל, אלא משמע מתוכחת הנביא כי אלמלא בחר אסא בדרך נוראה זו של הצלת עצמו על ידי פגיעה ביהודים אחרים והבאת חורבן על בתיהם, היה אסא חוזר לימי אבותיו ושולט על הארמים. זה גם לא קיבל את התוכחה אלא פגע בנביא:

"וַיִּקְעַס אֶסָא אֶל הַרְּאָה וַיִּתְּנָהוּ בֵּית הַמִּהְפָּכֶת כִּי בִזְעַף עֲמוֹ עַל זֹאת" (שם י).

העם שלא השלים עם הפגיעה בסמכות התורנית התמרד כנגד מעשיו של המלך. התוצאה הייתה בבחינת עבירה גוררת עבירה: "וַיִּרְצָץ אֶסָא מִן הָעָם בְּעַת הַהִיא".

הפתרון הפוליטי המוטעה של אסא גרם לנזקים קשים ביותר הן למעמדה הבין לאומי של ממלכת יהודה והן לחוסנה הפנימי ולאחדות בין אזרחיה.

הבה נתפלל כי הקב"ה אשר לב מלכים ושרים בידיו, יתן חכמה ותבונה בידי מנהיגנו, ללמוד לקח משגיאות עבר ולהנהיג את עמנו ומדינתנו כך שימצאו חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם.

מוקדש לע"י רבי יעקב בן אברהם ועיישה סבג

ERETZ HEMDAH

5 Ha-Mem Gimmel St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360

Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il

ארץ חמדה ע"ר

רח' המ"ג 5 ת.ד. 36236 ירושלים 91360

טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט www.yeshiva.org.il

שער לדין

בחודשים הקרובים יתפוס מדור "שער לדין" את מקומו של המדור משפט והלכה – משפטי שאול / הלכה פסוקה. המדור "שער לדין" יעסוק בסוגיות יסוד במשפט העברי ויפתח לציבור הרחב פתח להבנת מושגי יסוד בתחום עבודת בית הדין על פי דין. בכך נבנה נדבך נוסף בקירוב משפט התורה לליבו של הציבור הרחב.

חיוב ההכרזה ודרישת הסימנים

הרב יואב שטרנברג

בגליון הקודם הסברנו, שחובתו של משיב האבידה היא לשמור על החפץ. במשנה בבבא מציעא (כט:): מבואר, שחלק מחובותיו של שומר האבידה (כמו כל שומר אחר) הוא גם לעשות פעולות שמטרתן שמירה על החפץ. בגליון זה נדון בחובתו השניה של שומר האבידה - להכריז.

בתורה מבואר, שחובתו הראשונה של מוצא האבידה אינה לשמור על החפץ עד להגעת הבעלים, אלא להשיב את החפץ לבעליו: "לא תראה את שור אֶחִיד או אֶת שֵׂי נִדְחִים וְהִתְעַלְמָתָּ מֵהֶם הֲשִׁב תְּשִׁיבָם לְאֶחִיד" (דברים כב, א). רק כאשר המוצא אינו יודע מיהם הבעלים, או כאשר הבעלים אינו נמצא במקום קרוב, מוטלת החובה המשנית "וְאִם לֹא קָרֹב אֶחִיד אֲלֶיךָ וְלֹא יָדַעְתָּ וְאִסְפַּתוּ אֶל תוֹךְ בֵּיתְךָ וְהָיָה עִמָּךְ עַד דָּרַשׁ אֶחִיד אֹתוֹ וְהִשְׁבֹּתוּ לוֹ" (שם פס' ב).

במשנה (כח.) מתוארת חובת ההכרזה: "ועד מתי חייב להכריז? עד כדי שידעו בו שכניו, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: שלש רגלים, ואחר הרגל האחרון שבעה ימים, כדי שילך לביתו שלשה ויחזור שלשה ויכריז יום אחד. גמרא. תנא: שכני אבידה. מאי שכני אבידה? אילימא שכנים דבעל אבידה - אי ידע ליה לזול ולהדריה נהליה! אלא: שכני מקום שנמצאת בו אבידה".

ובהמשך הגמרא (שם עמוד ב): "תנו רבנן: בראשונה, כל מי שמצא אבידה - היה מכריז עליה שלשה רגלים, ואחר רגל אחרון שבעת ימים, כדי שילך שלשה ויחזור שלשה ויכריז יום אחד. משחרב בית המקדש, שיבנה במהרה בימנו, התקינו שיהו מכריזים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ומשרבו האנשים - התקינו שיהו מודיעין לשכניו ולמיודעיו, ודיו. מאי משרבו האנשים? - דאמרי: אבידתא למלא".

נמצא, שחובת ההכרזה כיום היא רק 'בבתי כנסיות ובבתי מדרשות' המצויים בקרבת המקום שבו נמצאה האבידה. כיוון שחלק מהיהודים כיום אינם קוראים מודעות בבתי כנסת לצערנו, הכוונה היא לתליית מודעות במקום שבו נמצאה האבידה. בזמן האחרון עלה אתר בשם Ebood.co.il שדרכו גם כן אפשר לקיים את מצוות ההכרזה (בנוסף על ההודעה במקום שבו נמצאה האבידה - לא כתחליף לה).

כאשר מגיע אדם וטוען שהוא הבעלים של האבידה, התורה מחייבת את שומר האבידה להחזיר את החפץ, רק לאחר בירור שאכן הוא הבעלים. על הפסוק 'עד דרש אחיך אותו' דרשו חכמים (בבא מציעא כח.): "והיה עמך עד דרש אחיך אתו. וכי תעלה על דעתך שיתננו קודם שידרשנו? אלא, דרשהו אם רמאי הוא או אינו רמאי". ומבואר בגמרא שם, שהכוונה היא, שהטוען צריך לתת סימנים של החפץ, וע"י הסימנים ניכר שהוא הבעלים של החפץ, כי אחרת לא היה יודע אותם.

עם זאת, הסימנים אינם מסלקים כל חשש, ולכן אומרת המשנה (שם ע"ב): "אמר את האבידה ולא אמר סימניה - לא יתן לו. והרמאי, אף על פי שאמר סימניה - לא יתן לו, שנאמר עד דרש אחיך אתו - עד שתדרוש את אחיך, אם רמאי הוא אם אינו רמאי". דהיינו, שאדם שידוע לנו שהוא רמאי, אין משיבים לו את האבידה בסימנים, עד שיביא עדים שהיא שלו.

עוד מבואר בגמרא, שמשרבו הרמאים, התקינו שלכל אדם יהיה דין של רמאי, שאין מחזירים לו בסימנים, אלא רק בעדים או בסימנים המובהקים שנאמרו לגבי רמאי. ונחלקו הראשונים, מה דינו של סתם אדם לאחר התקנה - לדעת הרמב"ם (הלכות גזילה ואבידה פרק יג הלכה ג) והשולחן ערוך (שם סעיף ו), לאחר התקנה, אין הבדל בין מי שידוע שהוא רמאי לבין כל אדם, ואין מחזירים אלא בעדים, או כשיביא עדים שאינו רמאי. אולם, הרא"ש, ובעקבותיו הרמ"א (שם) פסקו, שלכל אדם משיבים גם כיום בסימן גמור, ולרמאי אין משיבים אלא רק בעדים. לשיטתו, התקנה התייחסה רק לסימנים הנקראים 'סימן מובהק', כגון שאומר את מידותיו של החפץ או משקלו, וזהו סימן גמור.

נמצא, שכיום אין להשיב חפץ לטוען שהוא בעליו, אא"כ הטוען מצוין סימנים גמורים בחפץ.

משפטי שאול

הוצאה מחודשת של הספר המכיל פסקי דין עקרוניים של מו"ר מרן הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל בשבתו בבית הדין הגדול בירושלים. בספר גם משא ומתן בנושאים אלה עם גדולי הדור.
מחיר הספר 80 ₪ (לחץ לקניה)

רוצים לפתור בעיות עלפי ההלכה ובמסגרת החוק?

פנו אל: "משפט והלכה בישראל" טלפון: 02-5382710 פקס: 02-5379626 BEITDIN@ERETZHEMDAH.ORG

אונקלוס ו"חכמת העופות"

הירושלמי במסכת שביעית (ו, ד) מספר על מחזה שאנשי צפורי הציגו בפני רבי יהודה הנשיא. וזו לשון המעשה בתרגום חופשי, וכשהוא מבואר:

"...רבי יהודה הנשיא התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד - חוץ מן ה'קפלוטא'. מה עשו לו בני העיר צפורי, הלבישו את ה'קפלוטא' שק-ואפר והביאו אותו לפני רבי יהודה הנשיא. אמרו לו: 'מה חטא זה מכל שאר הירק?!', והתיר אותו להם. שאלתם של אנשי צפורי היא אכן שאלה נוקבת - במה חטא ה'קפלוטא' מכל שאר הירק? כדי לברר מדוע רבי יהודה הנשיא התייחס אליו באופן שלילי, צריך להתבונן בתרגום אונקלוס.

ה'קפלוטא'

ה'קפלוטא' הוא ה'חציר' שמוזכר בתורה כאשר בני ישראל מתלוננים על המן (במדבר יא, ד-ו):

"וְהַאֲסַפְסֹף אֲשֶׁר בְּקֶרְבוֹ הִתְאַווּ וַיִּשְׁבוּ וַיִּבְכוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי יֵאָכְלֵנוּ בָּשָׂר: זָכַרְנוּ אֶת הַדָּגָה אֲשֶׁר נֹאכַל בַּמַּצְרַיִם חֲנָם אֶת הַקִּשְׁאִים וְאֶת הָאֲבִטְחִים וְאֶת הַחֲצִיר וְאֶת הַבְּצָלִים וְאֶת הַשּׁוּמִיִּם: וְעַתָּה נִפְשָׁנוּ יִבְשָׁה אֵין כֵּל בְּלִתֵּי אֵל הַמֶּן עֵינֵינוּ:"

ה'חציר' מתורגם כאן בתרגום יונתן כ'קפלוטא', והוא מתורגם בתרגום אונקלוס כ'כרתית'¹. ורש"י כותב שם בפירושו לתורה - 'כרישין'; ובפרושו למסכת שבת (דף פ, ב) הוא כותב שה'כרישא' היא ה'קפלוטא'.

תרגום אונקלוס לכתוב הזה מעורר קושי. אונקלוס שומר על המילה 'את' שמופיעה לפני הקישואים ולפני האבטיחים, ומתרגם 'ית' בוצינא וית אבטיחא, אולם למרות שהמילה 'את' מופיעה גם בהמשך הוא משמיט אותה ומתרגם כך - 'יכרתית ובצלי ותומי'.

מדוע אונקלוס משמיט ואינו מתרגם את המילה 'את' שלפני ה'כרתית=קפלוטא', וכן את המילה 'את' שמופיעה לפני ה'ובצלי ותומי' שמנויים שם אחריו?!

ההשמטות הנוספות של אונקלוס

אונקלוס השמיט את המילה 'את' באופן לא-ברור במקום נוסף.

התורה מונה את רשימת העופות הטמאים בספר ויקרא (יא, יג-יט) ובספר דברים (יד, יב-יח), והמילה 'את' מופיעה לפני הרבה מהם. אולם כאשר אונקלוס תירגם את הכתובים הללו, הוא השמיט את המילה 'את' מלפני העופות האלו, והוא מזכיר אותה רק לפני 'בת היענה' ולפני ה'עורב'.

פירוש "נפש הגר" על אונקלוס הזכיר כבר בהקדמתו - את ההשמטות הללו. ובהמשך בפירושו לויקרא (יא, ד) הוא ניסה להציע כלל שיבאר את ההיגיון שבהשמטות הללו, לשם כך הוא העדיף גרסה חדשה בנוסח תרגום אונקלוס שם ('וית קריא'; ויקרא, יא, יז). אולם גרסה זו אינה מופיעה בנוסחאות המדויקות והקדומות; וממילא נדחה הכלל שהוא ניסה להציע.

אפשר לראות את ההשמטות האלו של אונקלוס כחלק משיטה חינוכית כוללת שלו. שהוא מרמז בה, שאכילת ה'לחם' פוגעת בביטחון בבורא עולם; ומגבירה את האמונה בכוחו של האדם. ולפיכך, ראוי שהאדם ימעט באכילת 'לחם' ויחפש תחליפים ל'לחם' - כדי שיחזור ויבטח בבורא העולם.

במאמר "[דניאל והעשב לחיזוק האמונה](#)" התבאר שבספר תהילים ובנבואות ישעיה יחזקאל ודניאל, מרומז שאכילת עשב-התבואה פוגעת באמונה בבורא העולם, ולכן צריך למעט באכילתו ולמצוא לו תחליפים. והרעיון הזה מרומז גם בתרגום אונקלוס, וכפי שיתבאר לקמן.

השנוי שבתרגום 'בְּחֵרִישׁ וּבְקִצִיר תִּשְׁבֹּת'

בספר שמות (לד, כא) נאמר:

"שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת בְּחֵרִישׁ וּבְקִצִיר תִּשְׁבֹּת."

אך אונקלוס החליף שם את ה'חריש' ב'רע', ותרגם באופן הבא: "בזרועא ובחצדא תנוח". מדוע?

במאמר "[רבי נחמן מברסלב וספיחי מוצאי השביעית](#)" התבאר שלשיטת רשב"י, אונקלוס סבור שה'חריש' וה'קציר' שבכתוב הזה אינם מתייחסים לפעולות החריש והקציר, אלא לתקופות בשנה. והתורה קושרת באמצעות תקופות השנה בין מצוות השמיטה לבין הברית שנכרתה עם נוח. נוח רצה, שמוזנו של האדם ימשיך להתבסס על ה'לחם' שהאדם יפיק מה'תבואה'; ושעונות השמים יעידו על כך. והקב"ה נענה לבקשתו (בראשית ח, כב): "עֵד פֶּלִי מִי הָאָרֶץ זָרַע וְקִצִיר וְקָרָה וְחֹם וְחֹרֶף וַיּוֹם וַיִּלְלָה לֹא יִשְׁבֹּתוּ". תקופת תשרי תמשיך להיקרא 'זָרַע' מפני שבני האדם ימשיכו לזרוע בה 'תבואה'; ותקופת ניסן תמשיך להיקרא 'קציר' מפני שבני האדם ימשיכו לקצור בה 'תבואה'.

אולם התורה מצווה על עם ישראל להשתחרר פעם בשבע שנים מברית הקשת; ולשבות אפילו בזמנים ה'משוגעים' בעבודה - ב'חריש ובקציר תשבות'. אונקלוס מחליף בתרגומו את ה'חריש' ב'רע'; והוא מגלה באמצעות ההחלפה הזו - שכוונת התורה לעונות השנה - ושכוונת התורה להילחם בברית הקשת של נוח. התקופה שנקראת אצל נוח 'זָרַע' נקראת במצוות השמיטה בשם 'חריש'; מפני שהחרישה והזריעה מתבצעות שתיהן בתקופת 'תשרי'. אולם אונקלוס מעדיף לקרוא לה 'זָרַע' כדי לרמז שהמצווה הזו נועדה לקרוא תגר על תקופת ה'זָרַע' שמוזכרת אצל נוח.

לשיטת אונקלוס, אכילת ה'תבואה' פוגעת בביטחון בבורא עולם; והיא מגבירה את האמונה בכוחו של האדם שזורע ואחר כך קוצר אותה; והתורה יוצאת להילחם במגמה הזו - באמצעות מצוות השמיטה.

ימעוף השמים יחמנו

בספר איוב (לה, יא) נאמר: "מלפנו מבהמות אֶרֶץ ומעוף השמים יחמנו". וחז"ל (עירובין דף ק, ב) ביארו והסבירו שכוונת הכתוב היא, שהקב"ה דורש מאיתנו ללמוד אורחות חיים מהבהמות והעופות. אונקלוס רוצה שנלמד דווקא מ'בת היענה' ומ'העורב' את אורחות חיינו. ולפיכך הוא נותן להם עדיפות על פני שאר העופות; והוא משמיט את המילה 'את' מלפני שאר העופות, והוא שומר אותה רק לפני 'בת היענה' וה'עורב'.

השם 'בת היענה' הוא ייחודי בין העופות, התורה אינה קוראת לו 'יענ' (=יענים) אלא 'בת היענה'; - מפני שהתוספת של המילה 'בת' מורה על אורחות חיים. הרד"ק כתב (בפירושו לישעיהו, יג, כא): "בנות יענה - הם הקטנים מן היענים והאמהות מעופפים בעולם ויניחו קטניהם ויתאבלו לחוסר מזונותיהם". קריאותיהן של 'בנות היענה' הצעירות למזונות, מהוות תפילה לבורא עולם שיספק להם את מזונותיהן; ובורא העולם אכן נענה להם - ומספק להן את מזונותיהן. ההתבוננות ב**בנות היענה** מלמדת שהביטחון בבורא עולם יכול לספק פרנסה וביטחון. והקב"ה משתמש בסמל הזה כאשר הוא עונה לאיוב (איוב לט, יג-יח), והוא אומר לו שכולם מבקרים את היענים שזונחים את בניהם, וסבורים שהיענים טפשים; אולם היענים "צוחקים" על האחרים המלאים חששות - ואינם בוטחים בבורא העולם.

הקב"ה פונה לאיוב ואומר לו שילמד את הביטחון בבורא עולם גם מ'**בני העורב**' (איוב לח, מא): "מי יִכֵּן לְעֹרֵב צִידוֹ כִּי יִלְדִּיו אֶל אֵל יִשְׁעוּ וְיָתְעוּ לְבָלִי אֶכְלֵ". והסמל של '**בני העורב**' - כמקור ללימוד הביטחון בבורא העולם - נמצא גם בתהלים (קמז, ט): "וְנֹתֵן לְבִהֶמָּה לֶחֶמָּה לְבִנְי עֹרֵב אֶשֶׁר יִקְרְאוּ". חז"ל מבארים מדוע **בני העורב** משועים אל ד' וכיצד הוא עונה להם (מדרש תנחומא, ורשא, עקב, ב): "... העורב מוליד (אפרוחים) לבנים, ואומר הזכר לנקבה שערך אחר בא עליה, ומואסין אותן ומניחין אותן, מה עושה הקב"ה מזמין להן יתושין מצואתן ופורחין ואוכלין אותן - שנאמר 'מי יִכֵּן לְעֹרֵב צִידוֹ'..."

רב אדא בר מתנא לומד מן "העורב"

'בת היענה' ו'**בני העורב**' מסמלים בתנ"ך את הבטחון בבורא עולם שידאג למזון. אונקלוס רוצה שנחשיב את העופות האלו על פני שאר העופות, ונלמד מהם את אורחות חיינו. ולפיכך, הוא השמיט את המילה 'את' מלפני העופות האחרים, והוא השאיר את המילה 'את' לפני שהוא מתרגם את 'בת היענה' ואת 'העורב'.

אכן היו תלמידי חכמים שלמדו את הביטחון בבורא העולם מן **העורב**, ובטחו בו שיספק מזון חילופי ל'לחם'. האמורא רבא אמר (עירובין דף קב, א) שדברי תורה נקנים רק אצל מי "שמשים עצמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו - **כעורב**". והוא מביא כדוגמא את המעשה באמורא רב אדא בר מתנא, וזו לשון המעשה בתרגום חופשי

"רב אדא בר מתנא היה הולך לבית המדרש. אמרה לו אשתו: ומה אעשה לילדיך כאשר ירעבו לפת לחם? אמר לה: האם נגמרו ה'קורמי' (עשבים שראויים למאכל אדם) מן האגס?!"

אשתו של רב אדא בר מתנא חוזרת על החטא הקדמון. חוה הסיתה את האדם לטעום מ"עץ הדעת טוב ורע". ומאז האדם רוצה לאכול את ה'לחם' שהוא סבור שהוא 'טוב'; והוא מואס באכילת 'עשב השדה' שהוא סבור שהוא 'רע'. גם אשתו של רב אדא חוזרת על טענות חוה, והיא דורשת 'לחם' לילדים. אולם רב אדא בר מתנא לא חש מחויב להרגשות האיטיות הללו. הוא ידע שיש לילדיו מה לאכול באגס, והוא חשב שזה לא 'רע' להרגיל את ילדיו לאכול את העשבים הללו לפני שישתעבדו לאכילת ה'לחם' של 'עץ הדעת'. רב אדא רצה להרגיל אותם לאכול 'עשב' תחליפי ל'לחם' - "בְּטָרְם יִדַע הַנַּעַר מֵאֵס בְּרַע וּבָחַר בְּטוֹב (ישעיהו ז, טז)!!"

בצל בלי פת - לית בה מששא (אין בו ממש)

כזכור, כאשר ישראל התלוננו על המן הם הזכירו לשבח את מיני הירק הבאים: "את הקשאים ואת האבטחים ואת החציר ואת הַבְּצָלִים ואת השומים". ה'קשאים' ו'האבטחים' הם מיני ירק שנאכלים בפני עצמם; אולם ה'חציר' ה'בצלים' וה'שומים' הם מיני ירק חריפים שאינם נאכלים בפני עצמם, והם משמשים כדי לגרות את התיאבון לאכילת לחם³. ובמדרש תהלים (בובר, יט) נאמר: "בצל בלי פת - לית בה מששא (אין בו ממש)".

לפי מה שהתבאר לעיל, אונקלוס השמיט את תרגום המילה 'את' מלפני המינים החריפים האלו, מפני שהמילה 'את' נותנת חשיבות לדבר שהיא מקדימה⁴. אונקלוס רוצה לרמוז לנו שפירות-אדמה שמעודדים אכילת לחם - אינם מינים חשובים; וצריך למעט באכילתם!!

השינוי הזה של אונקלוס משתלב ברשימת השינויים שהוזכרה לעיל. והמגמה המשותפת של השינויים הללו מרמזת שאכילת עשב-התבואה פוגעת באמונה בבורא העולם, לכן צריך למעט באכילתו ולמצוא לו תחליפים.

המאבק שבין הכרישא (=קפלוטא) לבין ה'כרוב' על החשיבות

במאמר "**שמואל והכרוב הרפואי**" התבאר, שרבי עקיבא הולך בדרכו של אונקלוס במאבק באכילת הלחם. רבי עקיבא מחשיב את ה'כרוב' מפני האנשים מגדלים אותו כדי לאכול הן את העלים שלו והן את הקלח שלו - כמו החיות - בלא להבדיל בין חלקיו השונים. כמו כן הכרוב נאכל בלא צורך בבישול או באפיה; ובנוסף לכך לעלי הכרוב יש מידה של קשיחות, והם מספקים תחושה של שִׁבְע.

אולם תרגום יונתן בן עוזיאל ותרגום ירושלמי חלוקים על תרגום אונקלוס, והם סבורים שאכילת הלחם היא ברכה; (ובעזרה ש"ת נרחיב בשיטתם במאמרים הבאים). ולפי שיטתם 'עשב התבואה', וכן המינים החריפים שמעוררים את התיאבון לאכילת ה'לחם', הם מיני העשבים החשובים!!

בסוגיית הירושלמי במסכת שבת יש הד לשיטה שמחשיבה את 'עשב התבואה' ואת מיני הירק החריפים. במשנה (שבת יב, ב) נאמר ש"החורש כל שהוא" - כבר חייב בחילול שבת; אולם בסוגיית הירושלמי על המשנה הזו מובא:

"וכמה יחרוש ויהא חייב? רבי מתניה אמר כדי ליטע **כרישה**, רבי בא בשם רב כדי ליטע זכרותה של **חיטה**"

סוגיית הירושלמי טעונה ברור, מדוע היא מתעלמת מהמשנה שאמרה שהחייב הוא ב"כל שהוא"!!

צריך להבין שהמשנה לא נעלמה מהסוגיה, אלא שהאמוראים דנים שם בשאלה: מה כבר אפשר לעשות בקרקע כלשהו. רבי מתניה אומר שאפשר לזרוע בה 'כרישה' שהיא העשב החשוב, מפני שהיא מגרה את התיאבון לאכילת 'לחם'. ואילו רב אומר שאפשר לזרוע בה את הצד החד של גרעין ה'חיטה', שהוא העשב החשוב; - שהרי ממנו מייצרים את ה'לחם'.

ואכן הרמב"ם (הלכות שבת, ח, א) פסק את לשון המשנה - "החורש כל שהוא חייב", מפני שהוא סבור שסוגית הירושלמי⁵ אינה חולקת על המשנה. אלא שהיא רוצה לחוות דעה כשיטת התרגומים שחולקים על אונקלוס. אונקלוס סבור שהירקות החריפים שמגרים לאכילת 'לחם' אינם חשובים; אולם סוגיית הירושלמי חולקת עליו והיא רוצה להראות שהם חשובים ביותר, ובמיוחד ה'כרישה' (=קפלוט) שבראש הרשימה הזו.

המחלוקת שבין השיטות הללו מתבטאת באיסור הוצאה. במסכת שבת מבואר שמי שהוציא דבר מסוים מרשות היחיד לרשות הרבים עבר על איסור התורה - רק אם הוא הוציא כמות חשובה. במשנה (שבת ח, ה) מובאת מחלוקת בין רבי עקיבא לחכמים ביחס להוצאת זבל וחול הדק:

"זבל וחול הדק - כדי לזבל קלח של כרוב דברי רבי עקיבא; וחכמים אומרים - כדי לזבל כרישא (=קפלוטא)"

רבי עקיבא סבור ש'כרוב' הוא הירק החשוב, ולכן מי שהוציא כמות שאפשר לזבל בה קלח של כרוב - חייב. ואילו חכמים סבורים ש'כרישא' (=קפלוט) הוא הירק החשוב.

רבי יהודה הנשיא הכריע שם בהלכות שבת - שלא כרבי עקיבא ואונקלוס!! והוא הכריע שם - שה'כרישא' (=קפלוט) היא הירק החשוב; ולפיכך, הוא הביא את השיטה הזו כשיטת "חכמים". וההכרעה הזו - היא הבסיס להבנת סוגית הירושלמי בהיתר ה'קפלוטא' במוצאי השביעית.

רבי יהודה הנשיא ואיסור ה'קפלוטא'

במאמר "[השיגעון הכללי ושיגעון הירקות](#)" התבאר שרשב"י התבסס על תרגום אונקלוס שמייחס את הכתוב "בְּחָרִישׁ וּבְקָצִיר תִּשְׁבֹּת" לשנת השמיטה. והוא למד משם שהתורה רוצה שעם ישראל ישבות מקצירת ספיחי ה'יתבואה' גם במוצאי השמיטה - עד החנוכה. ולשיטתו זו, גם תלישת ספיחי הירק אסורה במוצאי השביעית; ומותר ליקח את הירק במוצאי שביעית - רק "מְשִׁיעָה כְּיוֹצֵא בּוֹ".

עד ימיו של רבי יהודה הנשיא, היה מקום בהלכה הן לשיטת אונקלוס והן לשיטת החולקים עליו. בהלכות שבת נקבעה הלכה כשיטת החולקים; וה'כרישא' (=קפלוט) שמעודד את אכילת ה'לחם' נחשב ל'ירק' החשוב. ומאידך, בהלכות שביעית נקבעה הלכה כאונקלוס; והיה מותר ליקח את הירק במוצאי שביעית - רק "מְשִׁיעָה כְּיוֹצֵא בּוֹ".

אולם רבי יהודה הנשיא שינה את המצב והתיר את הירק מייד במוצאי השביעית. הר"ש סיריליאו כתב (בפירושו לירושלמי שם) שההיתר נעשה כדי למנוע הפסד⁶ וכדי לחזק את אחיזת היהודים בארץ⁷. ואמנם, רבי יהודה הנשיא נאלץ מפאת דחק השעה - לפסוק שלא כשיטת אונקלוס; אולם הוא לא רצה שהצבור יחשוב שהוא דחה לגמרי את השקפת עולמו של אונקלוס. אונקלוס מרמז להשקפת עולמו בתרגומו למצוות השמיטה; והוא מרמז אליה גם בתרגומו לרשימת העופות הטמאים, ובתרגומו לרשימת הירקות. רבי יהודה הנשיא נאלץ לפסוק שלא כאונקלוס ולהתיר את ספיחי הירק במוצאי השביעית - אולם הוא לא רצה להתיר את ה'כרישא' (=קפלוט)!!

ירק זה, שמופיע בראש רשימת הירקות ה'ידחויים' של אונקלוס, הפך לסמל במאבק שבין השקפות העולם השונות. והיתר ה'קפלוטא' היה משתמע כדחייה מכל-וכול של שיטת אונקלוס. ולפיכך, רבי יהודה הנשיא לא רצה להתיר אותו.

אולם אנשי צפורי לא הבינו את שיקוליו של רבי יהודה הנשיא. והם הלבישו את ה'קפלוטא' שק-ואפר והביאו אותו לפני רבי יהודה הנשיא. ואמרו לו: 'מה חטא זה מכל שאר הירק?!'. ובסופו של דבר - כשרבי יהודה הנשיא ראה שהם לא ירדו לסוף דעתו!! - הוא התיר להם גם אותו.

¹ שהוא ה'פְּרִתִי' שבמשנה ברכות פ"א, מ"ב

² "אמרה ליה דביתהו לא בעי ינוקא ריפתא?!" (ילקוט שמעוני שיר השירים רמז תתקפט)

³ וכן מבואר בירושלמי (עירובין פ"ג ה"א).

⁴ הנצי"ב כבר כתב ב"העמק דבר" (שם) שזו הסיבה שגרמה לשינוי שמצאנו שם בתרגום אונקלוס, אולם הוא הסביר את השינוי באופן אחר. לדעתו, אונקלוס רוצה לומר שישראל לא התכוונו למינים האלו עצמם, אלא ל"לחם" שאותו היו אוכלים 'עם' המינים האלו. אולם לפי דרכו, אונקלוס לא היה צריך להשמיט את המילה 'את', אלא לתרגם אותה כמילה "נְעָם". ולפיכך נראה שאונקלוס השמיט את תרגום המילה "ואת", מפני שהמילה הזו מראה על מתן חשיבות. ואונקלוס רוצה לרמז לנו שמיני ירקות שמעודדים אכילת לחם - אינם מינים שראוי להחשיב אותם!!

⁵ סוגיית הבבלי בשבת (דף קג, א) ביררה שקרקע "כל שהוא" ראוי לזרע של ירק שנקרא "קרא". האמוראים שבבבל היו בקיאים בירושלמי (ר"ף בסוף ערובין), וסוגיית הבבלי הבינה שסוגיית הירושלמי מחשיבה את ה'כרישה' שנמצאת בראש רשימת הירקות ה'ידחויים' של אונקלוס. סוגיית הבבלי באה לחלוק על המגמה הזו; ולכן היא מחשיבה את ה'קרא' שהוא מין ממיני ה'קְשָׁאִים'. אונקלוס העדיף "אֵת הַקְשָׁאִים וְאֵת הַקְבֻטָּאִים", ושמר את המילה 'את' כשהוא תירגם אותם; ולפיכך, הבבלי מחזק את שיטתו - ומחשיב את ה'קרא'.

ובאופן דומה כאשר סוגיית הבבלי (גיטין דף לו, א) מבררת מהו ה"קרקע כל שהוא" שמועילה בפרוזבול, היא משתמשת בדוגמא של ה'כרוב' - שהוא הירק המועדף בהשקפת עולמו של ר' עקיבא.

⁶ לר"ש משאנץ יש הסבר אחר בירושלמי, אולם הר"ש סיריליאו דוחה אותו, וגם הגר"א דחה את דברי הר"ש משאנץ.

⁷ הירושלמי מונה שם היתרים נוספים שנעשו על ידי רבי יהודה הנשיא. ובמאמר "[רבי יהודה הנשיא והירק מתוך לארץ](#)" התבאר שגם היתרים אלו נעשו כדי לחזק את אחיזת היהודים בארץ ישראל.

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ג)

Quito, Ecuador

קיטו, אקוודור
תשרי תשנ"ח

שתיית מים או קפה, לאשה קודם קידושא רבה

שאלה

האם מותר לאשה לשתות מים או קפה לפני קידוש, או שמא היא צריכה קודם לקדש?

תשובה

אשה שרגילה להתפלל תפילת שחרית קודם שתאכל, מותר לה לשתות לפני התפילה¹. אבל אם היא רגילה לאכול מיד אחרי שאמרה איזו שהיא בקשה סמוך לנטילת ידיים בבוקר, ואלו תפילת שחרית אינה מתפללת כלל או שמתפללת שחרית אחרי שאכלה, הרי מכיון שאמרה בקשה עם קומה ממיטתה - מוטל עליה החיוב לקדש, ואסור לה לשתות אפילו מים לפני שתקדש².

¹ מותר לה לשתות (מבלי לקדש תחילה) תה או קפה בלא סוכר (או אפילו עם סוכר, אם אינה מערבבת את הסוכר בכוס אלא נותנת אותו בפיה), אך רבים נוהגים ליתן חלב או סוכר בתוך התה והקפה, ועושים כן כדי שתתיישב דעתם (שו"ע או"ח סי' פט סעיף ג, "משנה ברורה" סי"ק כב).

² בשעת הצורך, כגון אשה חלשה ואין לה יין או שאר משקה לקדש עליו, מותר לה לאכול לפני התפילה גם בלי לקדש תחילה (שו"ת "מנחת יצחק" ח"ד סי' כח).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א' - ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה. השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".
מחיר מבצע לששת הכרכים במקום 360 ₪ 300 ₪ (לחץ לקניה)